

Postępowanie karne

Środki zaskarżenia

Dr hab. Wojciech Jasiński
Katedra Postępowania Karnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski



Unormowania konstytucyjne

Art. 78 Konstytucji RP

Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarżania określa ustawa.

Art. 176 ust. 1 Konstytucji RP

Postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne.



Unormowania konwencyjne

Protokół 7 do EKPCz (art. 2)

1. Każdy, kto został uznany przez sąd za winnego popełnienia przestępstwa, ma prawo do rozpatrzenia przez sąd wyższej instancji jego sprawy, tak w przedmiocie orzeczenia o winie, jak i co do kary. Korzystanie z tego prawa, a także jego podstawy, reguluje ustawa.

2. Wyjątki od tego prawa mogą być stosowane w przypadku drobnych przestępstw, określonych w ustawie, lub w przypadkach, gdy dana osoba była sądzona w pierwszej instancji przez Sąd Najwyższy lub została uznana za winną i skazana w wyniku zaskarżenia wyroku uniewinniającego sądu pierwszej instancji.



Unormowania konwencyjne

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 14 ust. 5)

Każda osoba skazana za przestępstwo ma prawo odwołania się do sądu wyższej instancji w celu ponownego rozpatrzenia orzeczenia o winie i karze zgodnie z ustawą.



Środki zaskarżenia

I. Zwyczajne środki zaskarżenia

1) Środki odwoławcze:

- Apelacja
- Zażalenie

2) Sprzeciwy

- Sprzeciw od wyroku nakazowego
- Sprzeciw od orzeczenia referendarza sądowego

3) Quasi-sprzeciwy

- usprawiedliwienie z art. 286 KPK

4) Odwołanie (art. 373 KPK)



Środki zaskarżenia

I. Nadzwyczajne środki zaskarżenia

- 1) Kasacja
 - Strony
 - Podmiotu z art. 521 KPK
- 2) Wniosek o wznowienie postępowania
- 3) Skarga na orzeczenie sądu odwoławczego
- 4) Skarga nadzwyczajna (art. 89-95 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym)



Zaskarżalność wyroków sądu I instancji

Wyrok sądu pierwszej instancji zaskarżalny jest co do zasady **APELACJĄ**

Wyjątkowo wyrok sądu pierwszej instancji, ale tylko wyrok nakazowy zaskarżalny jest **SPRZECIWEM**



Apelacja

I) Cechy środka odwoławczego:

- Skargowość – kontrola orzeczenia następuje z inicjatywy uprawnionego podmiotu (nie z urzędu)
- Dewolutywność – przeniesienie rozpoznania sprawy do sądu wyższej instancji (choć w obecnym stanie prawnym niekoniecznie wyższego rzędu)
- Suspensywność – wstrzymanie wykonania zaskarżonego rozstrzygnięcia

Apelacja ma charakter bezwzględnie dewolutywny i suspensywny – zawsze wstrzymane jest wykonanie orzeczenia i zawsze rozpoznaje ją sąd wyższej instancji (a zarazem wyższego rzędu)



Apelacja

II) Podmioty uprawnione do wniesienia apelacji

- strony postępowania oraz reprezentanci procesowi stron (obrońca, pełnomocnik, przedstawiciel ustawowy lub inna uprawniona osoba)
- pokrzywdzony – ale **wyłącznie od wyroku warunkowo umarzającego postępowanie wydane na posiedzeniu**
- podmiot z art. 91a i 91b k.p.k. (osoba zobowiązana do zwrotu korzyści majątkowej osiągniętej z przestępstwa oraz właściciel przedsiębiorstwa zagrożonego przepadkiem)
- przedstawiciel podmiotu zbiorowego



Apelacja

III) Możliwość zaskarżenia wyroku

- w całości, w części (także dotyczącej uzasadnienia), można zaskarżyć brak określonego rozstrzygnięcia

Ograniczenia:

- 1) wymóg posiadania GRAVAMEN - 425 § 3-4 KPK (nie dotyczy oskarżyciela publicznego!)
- 2) odwołujący może wskazać w apelacji nowe fakty lub dowody, ale wyłącznie wtedy, gdy nie mógł powołać ich w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji (art. 427 § 3 KPK)



Apelacja

III) Możliwość zaskarżenia wyroku

Ograniczenia:

- 3) W środku odwoławczym nie można podnosić zarzutu nieprzeprowadzenia dowodu z urzędu, chyba że okoliczność, która ma być udowodniona, ma istotne znaczenie dla ustalenia:
- czy został popełniony czyn zabroniony,
 - czy stanowi on przestępstwo i jakie,
 - czy czyn zabroniony został popełniony w warunkach, o których mowa w art. 64 lub art. 65 Kodeksu karnego (recydywa), lub
 - czy zachodzą warunki do orzeczenia pobytu w zakładzie psychiatrycznym na podstawie art. 93g Kodeksu karnego. (art. 427 par. 3a k.p.k.)



Apelacja

III) Możliwość zaskarżenia wyroku

Ograniczenia:

- 4) Podstawą apelacji nie mogą być zarzuty określone w art. 438 pkt 3 i 4 k.p.k., związane z treścią zawartego porozumienia, o którym mowa w art. 343, art. 343a i art. 387 k.p.k. (zakaz podnoszenia błędów w ustaleniach faktycznych oraz rażącej niewspółmierności kary w przypadku skazania w trybach konsensualnych).
- 5) Podstawą apelacji nie mogą być wyłącznie zarzuty, których uwzględnienie mogłoby nastąpić w trybie określonym w art. 105, art. 420 lub art. 626 k.p.k. (przewidziane prawem inne niż kontrola instancyjna metody uzupełnienia braków orzeczeń)



Apelacja

V) Warunki formalne apelacji:

- 1) Wyłącznie forma pisemna (dotyczy to także wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem, z wyjątkiem art. 517h k.p.k.)
- 2) Wymogi pisma procesowego (art. 119 KPK)
- 3) Każdy odwołujący się musi wskazać: zaskarżone rozstrzygnięcie lub ustalenie, a także podać, czego się domaga (art. 427 § 1 KPK)
- 4) Jeżeli odwołujący się jest podmiotem fachowym musi sformułować zarzuty stawiane rozstrzygnięciu oraz sporządzić uzasadnienie (art. 427 § 2 KPK)



Apelacja

V) Warunki formalne apelacji:

- 5) Do każdej apelacji, jeżeli pochodzi od prokuratora, obrońcy lub pełnomocnika dołącza się jej odpisy dla stron przeciwnych. Jeżeli apelacja ma być przedmiotem rozpoznania sądu apelacyjnego to dodatkowo dołącza się jeden odpis (art. 446 § 2 KPK)
- 6) Apelacja od wyroku sądu okręgowego – przymus adwokacko-radcowski (art. 446 par. 1 KPK)



Apelacja

IV) Przyczyny odwoławcze

1) Względne przyczyny odwoławcze (art. 438 KPK)

- obraza przepisów prawa materialnego w zakresie kwalifikacji prawnej czynu przypisanego oskarżonemu;
- obraza przepisów prawa materialnego w innym wypadku niż wskazany powyżej, chyba że pomimo błędnej podstawy prawnej orzeczenie odpowiada prawu;
- obraza przepisów postępowania, jeżeli mogła ona mieć wpływ na treść orzeczenia
- błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia, jeżeli mógł on mieć wpływ na treść orzeczenia
- rażąca niewspółmierność kary, środka karnego, nawiązki lub niesłuszne zastosowanie albo niezastosowanie środka zabezpieczającego, przepadku lub innego środka.



Apelacja

IV) Przyczyny odwoławcze

b) Bezwzględne przyczyny odwoławcze (art. 439 KPK)

- mają one kwalifikowany charakter – ustawodawca domniemuje, że wskazane w nich uchybienia miały one wpływ na wydane orzeczenie
- w większości mają charakter uchybień prawa procesowego (z wyjątkiem art. 439 par. 1 pkt. 5 KPK)
- Uchylenie orzeczenia jedynie z powodów określonych w § 1 pkt 9-11 może nastąpić tylko na korzyść oskarżonego



Apelacja

V) Tryb wnoszenia i rozpoznawania apelacji:

- 1) Złożenie wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem (art. 422 KPK)
- 2) Wniesienie apelacji - za pośrednictwem sądu, który wydał wyrok
- 3) Kontrola formalna wniesionego środka odwoławczego – art. 429 KPK
- 4) Ponowna kontrola formalna przez sąd odwoławczy – art. 430 KPK
- 5) Rozpoznanie sprawy co do *meritum*



Granice rozpoznania sprawy

Sąd odwoławczy rozpoznaje sprawę:

- 1) w granicach zaskarżenia i (jeśli ustawa tego wymaga od apelującego) podniesionych zarzutów,
- 2) uwzględniając treść art. 447 § 1-3 KPK – przepis ten dookreśla granice zaskarżenia
- 3) uwzględniając kierunek zaskarżenia (na korzyść albo na niekorzyść oskarżonego), który wiąże się z zakazem reformationis in peius (art. 434 k.p.k.)

W zakresie szerszym w wypadkach wskazanych w:

- 1) art. 435 KPK – dobrodziejstwo cudzego środka odwoławczego
- 2) art. 439 § 1 KPK – bezwzględne przyczyny odwoławcze
- 3) art. 440 KPK – rażąco niesprawiedliwość orzeczenia
- 4) art. 455 KPK – poprawa błędnej kwalifikacji prawnej czynu



Granice rozpoznania sprawy

Orzekanie przez sąd odwoławczy z urzędu (poza PODMIOTOWYMI granicami środka odwoławczego)

Art. 435 KPK

Sąd odwoławczy może uchylić lub zmienić orzeczenie **na korzyść** współoskarżonych, choćby nie wnieśli środka odwoławczego, jeżeli je uchylił lub zmienił na rzecz współoskarżonego, którego środek odwoławczy dotyczył, gdy te same względy przemawiają za uchyleniem lub zmianą na rzecz tamtych.



Granice rozpoznania sprawy

Orzekanie przez sąd odwoławczy z urzędu (poza granicami środka odwoławczego)

Art. 439 KPK

Wyrok uchylany jest niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów oraz wpływu uchybienia na treść orzeczenia.

Uchylenie orzeczenia jedynie z powodów określonych w § 1 pkt 9-11 może nastąpić tylko na korzyść oskarżonego (art. 439 § 2 KPK).

Po uchyleniu orzeczenie postępowanie jest umarzone (art. 439 par. 1 pkt 9 k.p.k.) albo sprawa jest przekazywana do ponownego rozpoznania

O ile dojdzie do ponownego rozpoznania sprawy to w granicach zakazu reformationis in peius możliwe jest także orzekanie na niekorzyść.



Granice rozpoznania sprawy

Orzekanie przez sąd odwoławczy z urzędu (poza granicami środka odwoławczego)

Art. 440 KPK

Jeżeli utrzymanie orzeczenia w mocy byłoby rażąco niesprawiedliwe, to podlega ono:

- zmianie **na korzyść** oskarżonego
- uchyleniu (ale tylko gdy zachodzą przypadki wskazane w art. 437 par. 2 zd. 2 k.p.k.

niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów.

Po uchyleniu wyroku możliwe jest orzekanie zarówno **na korzyść** jak i **na niekorzyść** oskarżonego.



Granice rozpoznania sprawy

Orzekanie przez sąd odwoławczy z urzędu (poza granicami środka odwoławczego)

Art. 455 KPK

Nie zmieniając ustaleń faktycznych, sąd odwoławczy poprawia błędną kwalifikację prawną niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów.

Poprawienie kwalifikacji prawnej na niekorzyść oskarżonego może nastąpić tylko wtedy, gdy wniesiono środek odwoławczy na jego niekorzyść.



Granice rozpoznania sprawy

Kierunek środka odwoławczego:

1) Na korzyść oskarżonego:

- W granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów
- Poza powyższymi granicami (art. 435, 439, 440, 455 KPK)
- Środek odwoławczy wniesiony na niekorzyść oskarżonego może spowodować orzeczenie także na korzyść oskarżonego, jeżeli zachodzą przesłanki określone w art. 440 i 455 KPK (art. 434 par. 2 KPK)



Granice rozpoznania sprawy

2) Na niekorzyść oskarżonego:

- Wtedy gdy wniesiono środek odwoławczy na niekorzyść oskarżonego; w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów (art. 434 KPK)
- Poza powyższymi granicami (art. 439, 440, 455 KPK)
- W przypadku skazania z zastosowaniem art. 60 § 3-4 KK lub art. 36 § 3 KKS sąd odwoławczy może orzec na niekorzyść oskarżonego, i to niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów, także wówczas, jeżeli środek odwoławczy wniesiono wyłącznie na korzyść oskarżonego, który po wydaniu wyroku odwołał lub w istotny sposób zmienił swoje wyjaśnienia lub zeznania. Nie dotyczy to jednak przypadku zasadnego podniesienia zarzutu obrazy prawa materialnego lub stwierdzenia przez sąd odwoławczy okoliczności uzasadniających uchylenie orzeczenia, określonych w art. 439 § 1 k.p.k.



Zakaz reformationis in peius

- 1) Zakaz bezpośredni (wiążący sąd odwoławczy – art. 343 KPK) oraz zakaz pośredni (wiążący sąd w trakcie ponownego rozpoznania sprawy – art. 443 KPK)
- 2) Warunki umożliwiające wydanie orzeczenie na niekorzyść oskarżonego
 - wtedy, gdy wniesiono na jego niekorzyść środek odwoławczy
 - w granicach zaskarżenia, chyba że ustawa nakazuje wydanie orzeczenia niezależnie od granic zaskarżenia,
 - w razie stwierdzenia uchybień podniesionych w środku odwoławczym, chyba że środek odwoławczy nie pochodzi od oskarżyciela publicznego lub pełnomocnika i nie podniesiono w nim zarzutów albo ustawa nakazuje wydanie orzeczenia niezależnie od podniesionych zarzutów.
- 3) Wyjątek od zakazu – art. 343 par. 4 KPK



Granice rozpoznania sprawy

Reguła *ne peius*

Wiążą one sąd odwoławczy ograniczając swobodę jego orzekania

- Sąd odwoławczy **nie może skazać oskarżonego**, który **w pierwszej instancji** został **uniewinniony** lub co do którego w pierwszej instancji **umorzono** postępowanie.



Rodzaje rozstrzygnięć sądu odwoławczego (art. 437 i 456 KPK)

1. Utrzymanie wyroku w mocy (wyrok jest zasadny albo nie zaskarżono go w danym zakresie i nie było możliwości jego korekty z urzędu)
2. Zmiana zaskarżonego wyroku
3. Uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania (art. 437 par. 2 KPK)
4. Uchylenie zaskarżonego wyroku i umorzenie postępowania (art. 439 par. 1 pkt 9 KPK)
5. Umorzenie postępowania odwoławczego



Postępowanie apelacyjne

1. Sąd odwoławczy orzeka na rozprawie, a wyjątkowo na posiedzeniu (art. 439 KPK)
2. Udział uczestników postępowania – art. 450 i 451 KPK
3. Sąd odwoławczy ma uprawnienie do prowadzenia postępowania dowodowego (art. 452 KPK)
4. Przebieg – art. 453 KPK



Zażalenie

Służy ono na:

1) postanowienia

a) zamykające drogę do wydania wyroku, chyba że ustawa stanowi inaczej (np. postanowienie o umorzeniu postępowania na podstawie art. 339 § 3 pkt 1 i 2 KPK)

b) co do środka zabezpieczającego

c) w wypadkach przewidzianych w ustawie (np. art. 22 KPK)

2) zarządzenia

a) zamykające drogę do wydania wyroku (np. art. 120 § 2 KPK)

b) w wypadkach przewidzianych w ustawie (art. 429 § 1, 430 KPK)

3) czynności lub beczynność organów procesowych (art. 246, 306 § 3 KPK).



Zażalenie

Wyjątkiem od powyższej reguły jest możliwość wniesienia zażalenia na rozstrzygnięcie w przedmiocie:

- kosztów postępowania, nawet jeżeli zostało ono zawarte w wyroku, a nie wniesiono apelacji (art. 626 § 3 KPK)
- dowodów rzeczowych w wyroku warunkowo umarzającym postępowanie wydanym na posiedzeniu (art. 342 § 4 KPK).



Zażalenie

Zażalenie przysługuje:

- **stronom**
- **osobie, której postanowienie (czynność) bezpośrednio dotyczy, chyba że ustawa stanowi inaczej (np. art. 306 par. 1 KPK)**



Zażalenie

Zażalenie jest:

1) Względnie suspensywne (art. 462 par. 1 KPK)

WYJĄTKI: art. 232b § 3, 237 § 2, 290 § 3 KPK

2) Względnie dewolutywne (art. 463 par. 1 KPK)

Szczególnym przejawem dewolutywności jest tzw.
INSTANCJA POZIOMA

Rozwiązanie to polega na oddaniu rozpoznawania zażaleń sądowi tego samego rzędu jako organowi odwoławczemu, ale orzekającemu w innym składzie.



Postępowanie zażaleniowe

- 1) Termin – 460 KPK – 7 dni (wyjątkowo 3 dni – np. 184 § 5 KPK)
- 2) Sąd orzeka na posiedzeniu
- 3) Uczestnictwo w posiedzeniu reguluje przepis art. 464 KPK
- 4) W postępowaniu zażaleniowym instancją odwoławczą może być także prokurator (bezpośrednio przełożony, nadrzędny, nadzorujący postępowanie przygotowawcze)



Postępowanie zażaleniowe

5) Wniesienie zażalenia może prowadzić do wydania przez organ odwoławczy następujących orzeczeń:

- utrzymania w mocy zaskarżonego orzeczenia
- zmiany orzeczenia
- uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania
- wydania innego orzeczenia – art. 467 KPK – np. stwierdzenia nieprawidłowości albo bezzasadności zatrzymania (art. 246 KPK), zobowiązanie do powiadomienia o wszczęciu albo odmowie wszczęcia postępowania (art. 306 KPK)



Sprzeciw

- 1) Sprzeciw może być wniesiony od wyroku nakazowego (art. 506 KPK) albo rozstrzygnięcia wydanego przez referendarza sądowego (art. 93a KPK)
- 2) Podmioty uprawnione: oskarżony i oskarżyciel (art. 506 KPK), strona, a także osoba, której postanowienie bezpośrednio dotyczy (art. 93a KPK)
- 3) Cechy sprzeciwu: skargowość oraz kasatoryjny charakter (orzeczenie traci *ex lege* moc)
- 4) Sprzeciw jest odformalizowanym pismem procesowym – poza standardowymi wymogami (art. 119 KPK) należy zawrzeć w nim oświadczenie woli wyrażające sprzeciw w stosunku do rozstrzygnięcia



Sprzeciw

- 5) Termin – zawity, 7-dniowy od momentu doręczenia (ogłoszenia) rozstrzygnięcia
- 6) Sprzeciw wnoszony jest do sądu, który wydał dane rozstrzygnięcie (w związku z faktem, że ma kasatoryjny skutek, nie cechuje go dewolutywność)
- 7) Sprzeciw podlega kontroli formalnej – prezes sądu odmawia jego przyjęcia, jeżeli wniosła go osoba nieuprawniona albo po terminie. Odmowa przyjęcia sprzeciwu jest zaskarżalna zażaleniem
- 8) Sprzeciw od wyroku nakazowego może być cofnięty do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej.